

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Gezinsfactoren en delinquente meisjes

Kroneman, L.M.; Hoeve, M.; van der Laan, P.H.

Publication date

2012

Document Version

Final published version

Published in

Criminele meisjes en vrouwen: achtergronden en aanpak

License

Other

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Kroneman, L. M., Hoeve, M., & van der Laan, P. H. (2012). Gezinsfactoren en delinquente meisjes. In A.-M. Slotboom, M. Hoeve, M. Ezinga, & P. van der Helm (Eds.), *Criminele meisjes en vrouwen: achtergronden en aanpak* (pp. 121-139). (Boom studieboeken criminologie & veiligheid). Boom Lemma.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

6 Gezinsfactoren en delinquente meisjes

Leoniek M. Kroneman, Machteld Hoeve en Peter H. van der Laan

6.1 Inleiding

In de ontwikkeling van antisociaal en delinquent gedrag bij meisjes spelen verschillende factoren een rol, variërend van biologische, aangeboren kenmerken van het individu (bijvoorbeeld temperament) tot kenmerken van de bredere context waarin het individu opgroeit (zoals de kwaliteit van de leefomgeving) (Hawkins et al., 1998). In dit hoofdstuk besteden wij aandacht aan de factoren in de eerste en belangrijkste sociale groep waarin het kind zich begeeft: het gezin.

Sommige onderzoekers hebben gesuggereerd dat gezinsfactoren een grotere rol spelen in het ontstaan van delinquent gedrag bij meisjes dan bij jongens. In vergelijking met jongens, worden gezinnen van agressieve en delinquente meisjes vaker gekarakteriseerd door een hoge mate van gezinsdisfunctioneren en conflict (Caspi & Moffitt, 1991; Henggeler et al., 1987; Smith & Thomas, 2000; Widom, 1978). Ook blijkt er bij delinquente meisjes vaker sprake van kindermishandeling dan bij delinquente jongens (bijv. Giordano & Cenkovich, 1997; Kruttschnitt & Giordano, 2009; Margolin & Gordis, 2000). Voorts komt uit onderzoek naar voren dat meisjes gevoeliger zijn voor verstoringen en stressoren in het gezin, wat vervolgens hun emotioneel en gedragsmatig functioneren beïnvloedt (Lee et al., 1994). In hun toonaangevende boek over sekseverschillen in antisociaal gedrag stellen Moffitt et al. (2001) echter dat gezinsfactoren niet bijdragen aan het verschil in de ontwikkeling van delinquent gedrag tussen jongens en meisjes. De auteurs baseren deze conclusie op de gegevens dat 'slechts' 9% van het sekseverschil in antisociaal gedrag bij adolescenten wordt verklaard door gezinsgerelateerde risicofactoren (voornamelijk 'harsh punishment'), terwijl neuro-cognitieve risicofactoren en hyperactiviteit respectievelijk 19% en 35% verklaren. Zij concluderen dat er bewijs is voor de hypothese van 'differential exposure', namelijk dat er sprake is van een verschillende blootstelling aan risicofactoren bij jongens en meisjes. Hoewel gezinsfactoren volgens de auteurs het verschil in delinquente ontwikkeling niet bepalen, vermoeden zij wel een sterkere beïnvloeding door sociale factoren (waaronder gezins- en peer-factoren) bij meisjes en sporen zij aan tot nader onderzoek hieromtrent.

Bij de ontwikkeling van een kind speelt een groot aantal gezinsfactoren een rol, waarbij men vier niveaus kan onderscheiden: proximale (de ouder-kindinteractie), distale (kenmerken van de ouder, zoals psychopathologie), contextuele (kenmerken van overige gezinsrelaties, zoals de huwelijksrelatie) en globale (bijvoorbeeld de sociaal-economische status van het gezin) (Belsky, 1984; Bronfenbrenner, 1986; Snyder & Huntley, 1990; Deković et al., 2001). Proximale gezinsfactoren hebben de grootste invloed op de ontwikkeling en het gedrag van kinderen. Distale, contextuele en globale factoren kunnen daarbij hun invloed uitoefenen middels proximale factoren. Zo blijkt bijvoorbeeld de relatie tussen delinquent gedrag en echtscheiding van de ouders of het opgroeien in een eenoudergezin relatief zwak wanneer andere, proximale gezinsfactoren zoals opvoedingsvaardigheden van ouders en de kwaliteit van de ouder-kindrelatie in ogenschouw worden genomen (Kruttschnitt & Giordano, 2009). Dit hoofdstuk richt zich dan ook voornamelijk op de rol van proximale gezinsfactoren in de ontwikkeling van delinquent gedrag bij meisjes. Wij geven een overzicht van de literatuur en maken hierbij onderscheid tussen proximale gezinsfactoren die betrekking hebben op de kwaliteit van de ouder-kindrelatie en factoren die betrekking hebben op opvoedgedrag. Darling en Steinberg (1993) formuleren opvoedgedrag als specifiek, doelgericht gedrag waardoor ouders hun opvoedingstaken vervullen.

In paragraaf 6.2 van dit hoofdstuk zullen we allereerst een overzicht geven van studies naar de invloed van de ouder-kindrelatie en de gehechtheid van het kind aan de ouder op de ontwikkeling van delinquent gedrag bij meisjes en vervolgens ingaan op sekseverschillen hierin. We onderzoeken daarbij de hypothese dat het verband tussen de kwaliteit van de ouder-kindrelatie en het ontwikkelen van delinquent gedrag sterker is voor meisjes dan voor jongens. Verschillende studies hebben immers laten zien dat meisjes, in verhouding tot jongens, sterker gericht zijn op interpersoonlijke relaties en het verkrijgen van sociale waardering (Chapple et al., 2005; Gabriel & Gardner, 1999; Gilligan, 1982; Maccoby, 1990) en gevoeliger zijn voor sociale afwijzing (Heimer, 1996).

In paragraaf 6.3 wordt vervolgens een overzicht gegeven van studies naar opvoeding en delinquent gedrag bij meisjes. Uit een groot aantal studies blijkt dat de opvoeding binnen het gezin gerelateerd is aan probleemgedrag van het kind, zowel voor jongens als voor meisjes. Een uitgebreide literatuurstudie door Van As (1999) laat zien dat probleemgedrag van jongeren verband houdt met een gebrek aan ouderlijke ondersteuning en warmte, en met te autoritaire, restrictieve controle door ouders.

In de volgende paragrafen wordt vervolgens nader ingegaan op twee thema's die nauw gerelateerd zijn aan de rol van gezinsfactoren in de ontwikkeling van delinquent gedrag, namelijk de bidirectionele relatie tussen opvoeding en kindgedrag (paragraaf 6.4) en de rol van vaders versus de rol van moeders in de opvoeding (paragraaf 6.5). In de afsluitende paragraaf (paragraaf 6.6) zullen we de bevindingen samenvatten en daaruit aanbevelingen voor de klinische praktijk en toekomstig wetenschappelijk onderzoek formuleren. Hoewel er op dit terrein nog weinig onderzoek is verricht in Nederland, geven we in deze paragraaf ook aan welk

onderzoek in Nederland voorhanden is en waar de hiaten en kennisbehoefte zich bevinden. Omdat we ons in het onderhavige hoofdstuk met name richten op delinquentie en crimineel gedrag en niet zozeer op voorlopers daarvan, zoals externaliserende gedragsproblemen, zal de focus van het hoofdstuk liggen op meisjes vanaf 12 jaar aangezien vanaf deze leeftijd crimineel gedrag strafbaar gesteld kan worden.

6.2 Ouder-kindrelatie

‘De kwaliteit van de relatie kan worden gezien als een geheel van attitudes van waaruit ouders en hun kind elkaar benaderen, en die een emotionele band schept tussen de ouders en het kind’ (Deković, 1999, p. 13-14). Het concept van de ouder-kindrelatie is breder dan het concept opvoedingsgedrag, omdat het bij de ouder-kindrelatie om meer gaat dan alleen gedrag van de ouder (zoals acceptatie of afwijzing van het kind). Bij de ouder-kindrelatie spelen zowel de ouder als het kind een belangrijke rol. Het gaat hierbij om de wederzijdse beïnvloeding van ouder en kind, terwijl opvoeding verwijst naar gedrag van de ouder dat gericht is op het kind. Waar opvoedingsgedrag vrij doelgericht en contextspecifiek is, is de ouder-kindrelatie eerder duurzaam. De kwaliteit van de ouder-kindrelatie blijkt dan ook een betere voorspeller voor de ontwikkeling van het kind te zijn dan opvoedingsgedrag (Deković, 1999).

Een belangrijk aspect van de ouder-kindrelatie is de gehechtheid van het kind aan de ouder. Er bestaan twee belangrijke theorieën als het gaat om gehechtheidsrelaties tussen ouder en kind en delinquent gedrag. De eerste is de socialecontroletheorie (Hirschi, 1969; Nye, 1958). Volgens deze theorie kan crimineel gedrag worden verklaard door een lage mate van binding met de maatschappij, zoals met bijvoorbeeld het gezin, de school, of de organisatie waar men werkt. Volgens Hirschi (1969) en Nye (1958) spelen de ouders een belangrijke rol als het gaat om crimineel gedrag van hun kind. Gehechtheid bestaat volgens Hirschi uit drie componenten die aan elkaar gerelateerd zijn. De eerste is virtuele supervisie. Dit verwijst naar de psychologische aanwezigheid van ouders in een situatie waarin de mogelijkheid bestaat tot het plegen van een delict. Wanneer een jongere bijvoorbeeld in de gelegenheid komt om een delict te plegen dan zal de kans kleiner zijn dat deze jongere het delict daadwerkelijk pleegt wanneer de band met de ouders sterk is. De jongere zal waarschijnlijk het delict dan niet plegen omdat deze de band met ouders niet wil beschadigen en zijn of haar ouders niet wil teleurstellen. De tweede component is intimiteit en communicatie, waarbij ouders gevoelens en redenen voor straf delen met hun kind en kinderen gevoelens, plannen en ideeën delen met hun ouders. De derde component is affectieve identificatie en verwijst naar genegenheid, respect en betrokkenheid bij de ouder. De aanhangers van de socialecontroletheorie stellen dat wanneer de kwaliteit van de gehechtheidsrelatie tussen ouder en kind goed is, het kind minder geneigd zal zijn om criminele activiteiten te ontplooiën. De gehechtheid tussen ouder en kind is volgens de sociale-

controletheorie belangrijker dan bijvoorbeeld ‘monitoring’ of supervisie door de ouders. Ouderlijk toezicht is wel belangrijk, maar de ouders zijn vaak niet in de buurt wanneer een jongere een delict pleegt en daardoor is het houden van toezicht minder werkzaam dan de band tussen ouders en kind (Hirschi, 1969).

Een andere belangrijke relevante theorie is de hechtingstheorie (Bowlby, 1973). Bowlby (1973) beschrijft gehechtheid als de affectieve band die het kind met de primaire verzorger heeft. De relatie tussen ouders en kind vormt de basis voor de psychosociale ontwikkeling van het kind. Hoe veiliger de relatie is, hoe meer vertrouwen het kind heeft in zichzelf en in de omgeving en hoe beter het zijn ontwikkelingstaken aankan. Ouders van veilig gehechte jongeren vertonen sensitief-responsief gedrag (De Wolff & Van IJzendoorn, 1997). Ze zijn gevoelig voor de signalen en behoeften van het kind, stemmen af op het kind en beantwoorden diens behoeften. Veilig gehechte kinderen vertrouwen erop dat hun opvoeder beschikbaar is en adequaat reageert wanneer ze behoefte hebben aan bescherming of troost. Onzeker, inconsequent opvoedingsgedrag en weinig responsiviteit zijn risicofactoren voor het ontstaan van een onveilige gehechtheidsrelatie. Er zijn verschillende vormen van onveilige gehechtheid waaronder vermijdende gehechtheid en ambivalente of angstig-afwerende gehechtheid. Onveilig-vermijdende kinderen laten niet veel stress zien wanneer zij van hun primaire verzorger worden gescheiden en vermijden contact met de ouder wanneer zij weer met de ouder zijn verenigd. Onveilig-ambivalente kinderen vertonen juist heel veel stress wanneer zij van de ouder worden gescheiden, zijn moeilijk te troosten wanneer deze terugkeert en laten tegenstrijdig gedrag zien. Het lijkt alsof zij aan de ene kant wel getroost willen worden maar tegelijkertijd de ouder willen straffen voor het feit dat de ouder hen alleen heeft gelaten.

Een veilige gehechtheidsrelatie blijkt in het algemeen een sterke remmende werking te hebben op probleemgedrag (Hayslett-Mccall & Bernard, 2002). Dit proces verloopt mogelijk als volgt: veilig gehechte kinderen zullen normen en waarden van hun ouders vaker internaliseren en daardoor zijn zij minder snel geneigd om met delinquente leeftijdgenoten om te gaan (Giordano et al., 1986). In het geval ouders onvoldoende sensitief en responsief zijn, leert het kind niet hoe zij op effectieve wijze communiceert en omgaat met anderen. Amerikaans onderzoek door Jackson en Foshee (1998) laat bijvoorbeeld zien dat naarmate adolescenten minder ouderlijke responsiviteit ervaren, zij vaker hebben gevochten met leeftijdgenoten, leeftijdgenoten hebben bedreigd of een wapen bij zich dragen.

Bovenstaande theorieën trachten de relatie tussen gehechtheid en delinquent gedrag te verklaren. Enkel de socialecontroletheorie besteedt daarbij aandacht aan mogelijke verschillen tussen jongens en meisjes in de relatie tussen gehechtheid en delinquent gedrag. Volgens Hirschi (1969) is de invloed van gehechtheid op delinquent gedrag hetzelfde voor jongens en meisjes. Net als bij jongens geldt voor meisjes dat wanneer zij een goede band hebben met hun ouders, zij minder kans lopen om delicten te gaan plegen. Hirschi verklaarde het verschil in delinquent gedrag tussen jongens en meisjes door de hogere mate van toezicht op meisjes en door de sterkere banden die zij hebben met het gezin. Doordat er meer toezicht

wordt gehouden op meisjes komen zij minder vaak in een situatie waarin de mogelijkheid bestaat om een delict te plegen. Wanneer jongeren in een dergelijke situatie komen, gaan zij na hoe belangrijke personen zoals vrienden en ouders de situatie zouden beoordelen. Wanneer meisjes in een dergelijke situatie terechtkomen, zullen zij volgens de theorie van Hirschi door hun sterkere band met hun ouders en hun verhoogde gevoeligheid voor sociale afwijzing besluiten om de wet niet te overtreden. Op deze manier vermijden ze dat ze de mensen van wie ze houden pijn zullen doen (Hirschi, 1969). Nye (1958) stelde eveneens dat ouders meer invloed hebben op meisjes, maar dat het dan vooral gaat om een directe vorm van controle zoals toezicht houden en het stellen van regels. Ouders houden meer toezicht op meisjes en zijn strenger, bijvoorbeeld ook als het gaat om de omgang met deviante vrienden. Ondanks dat er andere instituties zijn die een bepaalde mate van controle of invloed uitoefenen op jongeren, zoals school, de wijkagent of een vriendengroep, is de invloed van het gezin op meisjes groter dan op jongens en de rol van ouders is daarom sterker voor meisjes (Nye, 1958).

Het is vooralsnog niet helemaal duidelijk of er eventuele sekseverschillen bestaan in de kwaliteit van de gehechtheidsrelaties van kinderen. In de internationale literatuur worden tegenstrijdige bevindingen gerapporteerd. Zo vonden Bakermans-Kranenburg en Van IJzendoorn (2009) alleen sekseverschillen in studies die gegevens over gehechtheid verzamelden door middel van 'doll-play narratives' waarbij kinderen via poppenspel verhalen over gehechtheidsthema's vertellen. Deze bevindingen werden niet bevestigd in studies die observaties of interviews als methoden hanteerden. De studies die gebruikmaakten van de doll-play narratives vonden dat jongens vaker minder veilige en vermijdende gehechtheidsrelaties hadden met hun ouders. Del Giudice (2009) stelt echter dat sekseverschillen in gehechtheid niet voortkomen uit verschillen in onderzoeksmethode. Volgens hem zijn jongens vaker vermijdend gehecht (weinig stress bij scheiding) en meisjes vaker ambivalent gehecht (veel stress bij scheiding), door sekseverschillen in sociale invloeden en genetische aanleg. Hij gaat er in zijn evolutionaire theorie van uit dat in moeilijke stressvolle omstandigheden, onveilig gehechte mannen en jongens meer gebaat zijn bij een vermijdende vorm van gehechtheid die gepaard gaat met weinig verbintenis en een lage investering in opvoeden en vrouwen meer bij een ambivalente vorm waarbij wordt beoogd dat familie en partner meer gaan investeren in de relatie. Deze sekseverschillen zijn in eerste instantie gevonden in volwassen partnerrelaties, maar Del Giudice (2008) vond vergelijkbare sekseverschillen in gehechtheid bij kinderen. Jongens waren in een stressvolle situatie meer geneigd om een vermijdende vorm van gehechtheid te laten zien en meisjes een ambivalente vorm van gehechtheid.

Empirisch onderzoek naar sekseverschillen in de invloed van gehechtheid op delinquentie laat eveneens tegenstrijdige bevindingen zien. Zo vinden Chapple et al. (2005) geen sekseverschillen, terwijl Alarid, Burton en Cullen (2000) een sterker verband rapporteren tussen gehechtheid en delinquentie voor meisjes, in vergelijking met jongens. Özbay en Özcan (2008) leiden uit hun resultaten juist af dat

de band met de ouders sterker gerelateerd is aan delinquent gedrag van jongens dan van meisjes.

Hoeve et al. (2011) onderzochten in een meta-analyse 78 gepubliceerde en niet-gepubliceerde studies naar gehechtheid en delinquentie. De kwaliteit van de gehechtheidsrelatie bleek zowel bij jongens als meisjes gerelateerd aan delinquent gedrag: jongeren met een slechtere kwaliteit van de gehechtheidsrelatie hadden een verhoogd risico op delinquent gedrag. Het verband tussen gehechtheid en delinquentie was sterker voor jongere kinderen (late kindertijd en vroege adolescentie) dan voor oudere kinderen (late adolescentie en jongvolwassenheid). Verder bleek dat het verband tussen gehechtheid en delinquentie sterker was als de gehechtheid betrekking had op meisjes en moeders of op jongens en vaders. Bij meisjes lijkt het er dus op dat vooral de kwaliteit van de gehechtheidsrelatie met moeder van invloed is op delinquent gedrag.

Uit de meta-analyse bleek dat de meeste studies gericht waren op gehechtheid zoals dat is geoperationaliseerd door Hirschi (1969). Hierbij gaat het om de kwaliteit van de band die de jongere heeft met zijn ouders en wordt geen onderscheid gemaakt in verschillende dimensies of stijlen van onveilige gehechtheid, dat wil zeggen tussen vermijdende gehechtheid en ambivalente of angstig-afwerende gehechtheid. Wanneer de hypothese van Del Giudice (2009) klopt over sekseverschillen in onveilige gehechtheidsrelaties, zouden sekseverschillen in dimensie van onveilige gehechtheid en delinquent gedrag mogelijk wel worden gevonden. Mogelijk is delinquentie bij jongens gerelateerd aan een vermijdende gehechtheid en delinquentie bij meisjes aan een ambivalente gehechtheid. Het kan ook zo zijn dat met name een onveilig-vermijdende gehechtheidsstijl gerelateerd is aan delinquentie en dat dit het sekseverschil in delinquent gedrag verklaart. Omdat er te weinig studies zijn gedaan naar de relatie tussen verschillende gehechtheidsstijlen en de ontwikkeling van delinquent gedrag was het niet mogelijk deze hypothese te onderzoeken in de hierboven genoemde meta-analyse.

Een ander aspect van de ouder-kindrelatie betreft het ouder-kindconflict. Een conflictueuze relatie tussen ouder en kind blijkt positief gerelateerd aan delinquent gedrag van adolescenten, zowel voor jongens als meisjes (Buehler, 2006; Coatsworth et al., 2000; Vandewater & Lansford, 2005). Ehrensaft (2005) concludeert in een review dat antisociaal gedrag bij meisjes, meer dan bij jongens, is gerelateerd aan conflicten binnen het gezin.

Adolescenten rapporteren dat de kwaliteit van de ouder-kindrelatie afneemt tussen 11 en 14 jaar; het aantal conflicten neemt toe en warmte/affectie neemt af (McGue et al., 2005). Deze veranderingen worden als groter ervaren door meisjes dan jongens. Voorts blijkt dat meisjes in de leeftijd van 10 tot 19 jaar die opgroeien in éénoudergezinnen de meeste conflicten met hun moeder rapporteren in de vroege en middenadolescentie, terwijl jongens de meeste conflicten rapporteren in de late adolescentie (Dworkin & Larson, 2001). Bij de overgang van de kindertijd naar de vroege adolescentie lijkt er dus sprake van een toename in ouder-kindconflict, met name tussen moeders en dochters. Deze toename in conflict, die samengaat met een afname in ouderlijke warmte en affectie, is gerelateerd

aan een toename in delinquent gedrag. Onderzoek laat voorts zien dat deze toename in moeder-dochterconflict frequenter voorkomt bij vroegrijpe meisjes (Holmbeck & Hill, 1991; Sagrestano et al., 1999). Nader toekomstig onderzoek zal meer duidelijkheid moeten scheppen over het effect van vroege biologische rijping op (gezins)relaties en de ontwikkeling van delinquent gedrag bij meisjes.

Naast empirisch onderzoek naar verbanden tussen (gehechtheid)relaties, conflicten met ouders en delinquentie zijn er op basis van interventieonderzoek aanwijzingen dat relaties met ouders of verzorgers bij delinquente meisjes een belangrijke rol spelen. Dat bij delinquente meisjes relationele conflicten extra aandacht behoeven, blijkt uit Amerikaans onderzoek naar de effectiviteit van Treatment Foster Care, waarbij jeugdige delinquenten in een pleeggezin worden opgenomen. In een eerste effectstudie werden verschillende uitkomsten voor jongens en meisjes gevonden (Chamberlain & Reid, 1994). Zo rapporteerden de pleegouders dat meisjes agressiever werden en meer problemen gingen vertonen terwijl bij jongens op den duur verbeteringen optraden. De problemen bij meisjes kwamen pas later aan de oppervlakte in het pleeggezin. De onderzoekers concludeerden dat de duur van de interventie te kort was om de relationele problemen tussen de meisjes en pleegouders op te lossen. Op basis van deze bevindingen werd de interventie Multi-dimensional Treatment Foster Care ontworpen. Naast de bestaande componenten van de interventie werden pleegouders getraind om gebruik te maken van gedragsmodificatiestrategieën om sociale agressie bij meisjes te verminderen. Daarnaast kregen de meisjes een training in interpersoonlijke vaardigheden en emotieregulatie (Leve et al., 2005). Deze aanpassingen leidden tot een duidelijke afname van delinquent gedrag, arrestaties en veroordelingen bij meisjes.

Samenvattend kan worden geconcludeerd dat een onveilige gehechtheid een risicofactor is voor de ontwikkeling van delinquent gedrag, zowel bij jongens als meisjes. Onderzoek naar sekseverschillen in de relatie tussen gehechtheid en delinquent gedrag bij jongeren daarentegen laat tot op heden tegenstrijdige resultaten zien. Er zijn aanwijzingen dat delinquentie bij jongens met name gerelateerd is aan een vermijdende gehechtheid en delinquentie bij meisjes met name aan een ambivalente gehechtheid. Het kan ook zo zijn dat met name een onveilig-vermijdende gehechtheidstijl gerelateerd is aan delinquentie, zowel voor jongens als meisjes, en dat dit het sekseverschil in delinquent gedrag (deels) verklaart. De resultaten laten zien dat de relatie tussen gehechtheid en delinquent gedrag het sterkst is rond het 12^e jaar. In deze periode worden ook de meeste ouder-kindconflicten gerapporteerd door meisjes.

6.3 Opvoedingsgedrag

Naast de kwaliteit van de ouder-kindrelatie speelt ook de kwaliteit en stijl van opvoedingsgedrag een rol in de ontwikkeling en het gedrag van kinderen. Opvoedingsfactoren die een rol spelen in de ontwikkeling van delinquent gedrag zijn gebrekkige supervisie en/of monitoring door de ouders (bijv. Pettit et al., 2001;

Pittman & Chase-Lansdale, 2001). Een gebrekkige supervisie biedt ruimte voor het ongezien en ongestraft vertonen van delinquent gedrag alsmede voor de omgang met deviante leeftijdgenoten (zie hiervoor hoofdstuk 6 in dit boek). Ook een gebrek aan ouderlijke ondersteuning en warmte is gerelateerd aan de ontwikkeling van delinquent gedrag (bijv. Kroneman et al., 2011). Jongeren die in de thuissituatie weinig steun en warmte ervaren, lopen het risico een negatief zelfbeeld te ontwikkelen (Gesac & Schwalbe, 1986). Deze jongeren vertonen dan een gebrek aan empathie en houden weinig rekening met anderen. Amerikaans onderzoek door Pittman en Chase-Lansdale (2001) laat bijvoorbeeld zien dat Afro-Amerikaanse meisjes (tussen de 15 en 18 jaar) die opgroeien in achterstandsbuurten de meest ongunstige ontwikkeling hebben met betrekking tot schools functioneren en delinquent gedrag als moeders weinig betrokken zijn (zowel weinig warmte als onvoldoende supervisie/monitoring). Longitudinaal Nederlands onderzoek bevestigt deze bevinding: adolescenten die opgroeien in gezinnen gekenmerkt door weinig ouderlijke steun, vertoonden een sterkere toename in delinquent gedrag als gevolg van een afname in ouderlijke controle dan adolescenten in gezinnen met veel ouderlijke steun (Keijsers et al., 2009).

Uitgebreid onderzoek laat zien dat er verschillen bestaan tussen hoe ouders hun dochters en hun zonen opvoeden (bijv. Crick & Zahn-Waxler, 2003; Lytton & Romney, 1991; Zahn-Waxler & Polanichka, 1994), in het bijzonder wanneer er sprake is van probleemgedrag (zie voor een overzicht, Keenan & Shaw, 1997). Zo tonen ouders ten opzichte van dochters meer warmte, stellen zij zich minder (fysiek) straffend op en leggen zij meer de nadruk op prosociaal gedrag en interpersoonlijke relaties (Lytton & Romney, 1991; Zahn-Waxler & Polanichka, 1994). Deze genderspecifieke wijze van opvoeden wordt veelal genoemd als beschermende factor en zou als zodanig de lagere prevalentie van delinquent gedrag bij meisjes kunnen verklaren (Kroneman et al., 2009).

Empirisch onderzoek naar sekseverschillen in de invloed van opvoeding op delinquent gedrag laat tegenstrijdige resultaten zien. Internationaal onderzoek laat zien dat er geen sekseverschillen bestaan in de relatie tussen hard en straffend opvoeden en de ontwikkeling van agressief gedrag; deze coërcieve (dwingende) processen gelden zowel voor jongens als meisjes (Eddy et al., 2001). Uit een meta-analyse van Rothbaum en Weisz (1994) komt echter naar voren dat opvoeding en delinquent gedrag, maar niet agressief gedrag, sterker gerelateerd zijn bij jongens in vergelijking met meisjes.

In een Nederlands onderzoek waarbij de gegevens werden gebruikt van het Nijmeegs Longitudinaal Gezinsonderzoek werd bij 330 jongeren en hun ouders onderzocht of er een verband bestond tussen opvoedingsstijlen en delinquent gedrag. De gegevens van de jongeren werden tijdens de adolescentie en jongvolwassenheid verzameld. Uit deze studie bleek dat een verwaarlozende, hard straffende opvoedingsstijl gerelateerd was aan delinquentie bij jongens, terwijl een permissieve en weinig responsieve opvoedingsstijl samenhang met delinquentie bij meisjes (Hoeve et al., 2009b). Hoewel de relatieve invloed van gezinsfactoren op de ontwikkeling van delinquent gedrag bij meisjes en jongens nader onderzoek

behoeft, is het op basis van bovenstaande onderzoeksresultaten gerechtvaardigd te concluderen dat gezinsfactoren zowel voor jongens als meisjes een prominente rol spelen in het ontstaan van delinquent gedrag. Er bestaan mogelijk wel sekseverschillen wat betreft de invloed van specifieke opvoedgedragingen en/of -stijlen.

6.4 Bidirectionele relatie tussen opvoeding en kindgedrag

Zoals hierboven beschreven spelen gezinsfactoren een belangrijke rol in de ontwikkeling van delinquent gedrag bij meisjes; het gaat hierbij mogelijk om twee processen. Ten eerste heeft een suboptimale opvoeding, zoals een hoge mate van conflict tussen ouder en kind, onvoldoende supervisie en/of monitoring, mogelijk tot gevolg dat een meisje in reactie hierop delinquent gedrag ontwikkelt. Het is echter ook mogelijk dat reeds bestaand probleemgedrag de wijze van opvoeden zodanig beïnvloedt dat er sprake is van een toename in probleemgedrag. Er is dan sprake van een verstoring van de ‘normale’ opvoeding als gevolg van het probleemgedrag van een meisje. Sommige wetenschappers hebben geopperd dat hiervan bij meisjes meer sprake is gezien het feit dat delinquent gedrag bij meisjes als ‘meer afwijkend’ wordt gezien door buitenstaanders (als gevolg van de heersende stereotypering dat meisjes ‘zo niet zijn of doen’) en ouders onder druk van de omgeving wellicht sneller geneigd zijn hun opvoedstijl aan te passen dan in het geval zonen delinquent gedrag vertonen (bijv. Crick & Zahn-Waxler, 2003).

Verschillende internationale onderzoeken hebben bewijs geleverd voor deze bidirectionele relatie tussen opvoeding en kindgedrag (bijv. Hipwell et al., 2007), die reeds aantoonbaar is in de peuter- en kleutertijd (Combs-Ronto et al., 2009). Resultaten van de Cambridge Study in Delinquency Development laten bijvoorbeeld zien dat een antisociale leefstijl van adolescenten een negatief effect heeft op het gezinsfunctioneren (Beaver & Wright, 2007). Verschillende studies naar ouderlijke monitoring tonen voorts aan dat een toename in delinquent gedrag van zowel jongens als meisjes een afname in ouderlijke monitoring tot gevolg heeft (Laird et al., 2003; Patrick et al., 2005; zie ook Stattin & Kerr, 2000). In een prospectieve studie van 11- tot 15-jarige meisjes bleek dat externaliserend gedrag en druggebruik van adolescente meisjes een afname voorspelde in de mate waarin meisjes ouderlijke steun en controle ervoeren (Huh et al., 2006).

Ook Nederlands onderzoek heeft aangetoond dat een toename van delinquent gedrag door adolescenten is gerelateerd aan een afname van het delen van informatie met ouders (‘disclosure’) (Keijsers et al., 2009). Daarbij bleek voorts dat de relatie tussen delinquentie en de mate waarin adolescenten ouders op de hoogte houden van hun doen en laten sterker was in gezinnen gekenmerkt door veel ouderlijke steun dan in gezinnen gekenmerkt door weinig ouderlijke steun. Onderzoek van Prinzie et al. (2003) heeft daarnaast aangetoond dat effecten van opvoeding op gedragsmatig functioneren van kinderen variëren naarmate persoonlijkheidskenmerken van kinderen verschillen. Het omgekeerde werd echter ook bevestigd; naarmate kinderen verschilden wat persoonlijkheidskenmerken betreft,

varieerden de opvoedingsgedragingen en -stijlen van ouders. Tot slot is bewijs gevonden voor de dynamische relatie tussen ouder- en kindgedrag in gedragsgenetische studies die gebruikmaken van gezinnen met geadopteerde kinderen (bijv. Ge et al., 1996; O'Connor et al., 1998; Stams et al., 2002; zie ook Prinzie et al., 2008). Bij het verklaren en tegengaan van delinquent gedrag door jongeren is het dan ook belangrijk de relatie tussen kindgedrag en opvoedingsgedrag van ouders als bidirectioneel te beschouwen. Suboptimaal opvoedingsgedrag van ouders kan leiden tot delinquent gedrag. Tegelijkertijd kan delinquent gedrag leiden tot een verstoring in opvoedingsgedrag van ouders zoals afgenomen monitoring, steun en controle door ouders.

6.5 Rol van vaders versus de rol van moeders

Het overgrote deel van het onderzoek naar gezinsfactoren en de ontwikkeling van delinquent gedrag richt zich op het opvoedingsgedrag van moeders en niet op de opvoeding door vaders. Het is om een aantal redenen van belang om onderzoek te doen naar opvoeding door vaders en delinquent gedrag. Ten eerste zijn er verschillen in de manier van opvoeden tussen vaders en moeders. Niet alleen de kwantiteit van de vader-kindinteracties verschilt van die van moeder-kindinteracties; er zijn ook kwalitatieve verschillen. Vaders hebben bijvoorbeeld de neiging om meer instrumentele zorg te geven, terwijl moeders zich meer richten op emotionele zorg (Youniss & Smollar, 1985). Ten tweede blijkt uit onderzoek dat het gedrag van vaders delinquent gedrag bij zonen kan voorspellen. Het aantal keren dat vaders werden gearresteerd was de sterkste voorspeller van delinquent gedrag van zonen, vergeleken met het aantal arrestaties van andere gezinsleden (Farrington et al., 2001). Het is zelfs zo dat hoe langer antisociale vaders binnen het gezin blijven wonen, des te groter het risico dat de kinderen ook antisociaal gedrag gaan vertonen (Jaffee et al., 2003). Mogelijk vertonen deze vaders problematisch opvoedingsgedrag, zoals hard straffen of weinig toezicht houden.

Uit het Nijmeegs Longitudinaal Gezinsonderzoek waarin naast verschillen tussen jongens en meisjes ook verschillen tussen vaders en moeders werden onderzocht, bleek dat vaders dezelfde opvoedingsstijl hanteren voor hun dochters en zonen (Hoeve et al., 2009b). Bij moeders werd wel een sekseverschil in opvoedingsstijl gevonden. Zo hanteerden de moeders van de meisjes vaker een autoritatieve stijl dan de moeders van jongens (40% van de meisjes had een autoritatieve moeder, tegenover 26% van de jongens). Bij een autoritatieve stijl hadden de moeders een goede vertrouwensrelatie met hun kind en waren responsief naar de behoeften en signalen van hun kind. Zij straffen hun kind minder vaak dan ouders met een andere opvoedingsstijl, maar hechtten wel veel waarde aan conformiteit van hun kind aan regels en sociale normen. Daarnaast hadden de moeders van meisjes minder vaak een permissieve opvoedingsstijl dan moeders van jongens (18% van de meisjes had een permissieve moeder, tegenover 29% van de jongens). Een permissieve opvoedingsstijl hield in dat ouders middelmatige scores op gehechtheid had-

den en lage scores op responsiviteit. Deze ouders straffen hun kind nauwelijks en hechtten er vrij weinig waarde aan dat hun kinderen zich aan regels hielden. Deze bevindingen komen gedeeltelijk overeen met onderzoek uit de VS waarin zowel vaders als moeders verschillende opvoedingsstijlen voor hun zonen en dochters lieten zien (McKinney & Renk, 2008).

Uit het Nederlandse onderzoek kwam een aantal opvallende verschillen naar voren tussen opvoedingsstijlen van vaders en moeders in relatie tot delinquentie (Hoeve et al., 2009b). Inadequate opvoedingsstijlen van vaders, vooral een verwaarlozende opvoedingsstijl, waren gerelateerd aan delinquentie bij zonen en dochters, terwijl inadequate opvoedingsstijlen van moeders, vooral een toegeeflijke opvoedingsstijl, alleen gerelateerd waren aan delinquentie bij dochters. Bovendien bleek een verwaarlozende stijl bij vaders van invloed op later delinquent gedrag tijdens de jongvolwassenheid bij zonen. Dit verband kon niet worden verklaard door eerder delinquent gedrag van de jongens. Dit betekent dat de opvoedingsstijl van vaders mogelijk langer van invloed is op delinquentie bij jongens dan bij meisjes.

In een recente meta-analyse van 161 studies naar opvoeding en delinquentie werden ook verschillen tussen opvoeding door vaders en moeders in relatie tot delinquent gedrag gevonden (Hoeve et al., 2009a). Er werden namelijk sterkere verbanden gevonden tussen ouderlijke ondersteuning en delinquent gedrag wanneer ouder en kind van hetzelfde geslacht waren. Steun van vaders was sterker gerelateerd aan minder delinquent gedrag bij zonen en weinig steun van moeders was sterker gerelateerd aan delinquent gedrag bij dochters vergeleken met de resultaten bij ouder-kindparen van hetzelfde geslacht. Een verklaring hiervoor kan zijn dat kinderen de neiging hebben om zich meer te identificeren met de ouder van hetzelfde geslacht (Laible & Carlo, 2004), en dat een goede relatie met en meer steun van deze ouder als een beschermende factor tegen delinquent gedrag kan werken. Ook werden de uitkomsten van studies waarin gehechtheidsrelaties met moeders waren onderzocht vergeleken met die van studies naar gehechtheidsrelaties met vaders. Het bleek dat een slechtere gehechtheidsrelatie met moeder het sterkst gerelateerd was met delinquent gedrag. Dit gold met name voor meisjes. Ook in het geval van gehechtheidsrelaties werden de sterkste verbanden tussen gehechtheid en delinquentie gevonden wanneer het kind en de ouder van hetzelfde geslacht waren.

Uit het Nederlandse onderzoek naar opvoedingsstijlen en delinquentie bleek ook een verband te bestaan tussen combinaties van opvoedingsstijlen van vaders en moeders en delinquent gedrag. Jongens hadden hogere scores op delinquentie wanneer zowel de vader als de moeder een verwaarlozende hard straffende stijl had (Hoeve et al., 2009b). De resultaten wijzen uit dat delinquent gedrag significant vaker voorkomt bij jongens van wie beide ouders verwaarlozend zijn, vergeleken met jongens van wie slechts één ouder een verwaarlozende stijl heeft of van wie ouders beiden een niet-verwaarlozende stijl hanteren. Meisjes van wie beide ouders een permissieve stijl hebben, waarbij de ouders weinig belang hechten aan conformiteit aan regels en gewoonten en weinig responsief zijn naar hun kind, vertonen meer delinquent gedrag dan meisjes met slechts één permissieve ouder of

met twee niet-permissieve ouders. Uit deze resultaten kan worden geconcludeerd dat de invloed van opvoedingsstijlen van vaders en moeders verschillend is en dat combinaties van opvoedingsstijlen van vaders en moeders gerelateerd zijn aan delinquent gedrag.

6.6 Conclusie/discussie

Het voorliggende hoofdstuk laat zien dat proximale gezinsfactoren een belangrijke rol spelen in de ontwikkeling van delinquent gedrag bij meisjes. Zowel de ouder-kindrelatie (zoals een onveilige gehechtheid of een conflictueuze ouder-kindrelatie) en opvoedingsgedragingen (zoals weinig toezicht of supervisie door ouders en toegelijke opvoedstijl) hangen samen met de ontwikkeling van delinquent gedrag (bijv. Chronis et al., 2007; Gorman-Smith & Loeber, 2005; Loeber & Stouthamer-Loeber, 1986; Patterson, 1982; Pettit et al., 2001; Scaramella et al., 1999). Proximale gezinsfactoren beïnvloeden het gedrag van jeugdigen zowel direct als indirect (via andere factoren). Weinig toezicht door ouders en een weinig liefdevolle ouder-kindrelatie kunnen bijvoorbeeld leiden tot een toename van omgang met deviante leeftijdgenoten, met als mogelijk negatief gevolg het plegen van strafbare feiten in groepsverband.

Met betrekking tot de ouder-kindrelatie laat de literatuur zien dat een onveilige gehechtheid een risicofactor is voor de ontwikkeling van delinquent gedrag, zowel bij jongens als meisjes. Onderzoek naar sekseverschillen in de relatie tussen gehechtheid en delinquent gedrag bij jongeren laat tot op heden tegenstrijdige resultaten zien. Er zijn aanwijzingen dat delinquentie bij jongens met name gerelateerd is aan een vermijdende gehechtheid en delinquentie bij meisjes met name aan een ambivalente gehechtheid. Het kan ook zo zijn dat met name een onveilig-vermijdende gehechtheidstijl gerelateerd is aan delinquentie, zowel voor jongens als meisjes, en dat dit het sekseverschil in delinquent gedrag (deels) verklaart. Er zijn aanwijzingen dat bij meisjes de kwaliteit van de gehechtheidsrelatie het sterkst gerelateerd is aan delinquentie in de late kindertijd/vroege adolescentie, wat mogelijk de toename van delinquent gedrag bij meisjes in die periode (deels) verklaart. Ook de toename in ouder-kindconflicten, met name tussen moeders en dochters, die samengaat met een afname in ouderlijke warmte en affectie, bij de overgang van de kindertijd naar de vroege adolescentie speelt daarin mogelijk een rol.

Met betrekking tot opvoedgedragingen blijkt uit de literatuur dat ouders dochters anders opvoeden dan zonen, onder andere met meer warmte, minder bestraffend, met meer nadruk op interpersoonlijke relaties en meer nadruk op het beheersen van gevoelens van boosheid en agressie. Dit verklaart mogelijk dat meisjes minder delinquent gedrag vertonen dan jongens. In het geval meisjes wel delinquent gedrag ontwikkelen, zou het uitblijven van de beschermende genderspecifieke stijl van opvoeden hierin een rol kunnen spelen. Er zijn daarbij aanwijzingen dat met name moeders een negatieve rol spelen in de ontwikkeling van delinquent gedrag bij meisjes (bijv. Hoeve et al., 2009b, 2012). Een weinig responsieve, weinig steu-

nende moeder en een conflictueuze moeder-dochterrelatie zijn gerelateerd aan een delinquentie ontwikkeling van meisjes. Dit wordt mogelijk verklaard doordat kinderen meer geneigd zijn zich te identificeren met de ouder van hetzelfde geslacht (Laible & Carlo, 2004).

De meeste studies naar het gezin en delinquentie gaan uit van de hypothese dat een inadequate opvoeding en een slechte ouder-kindrelatie resulteren in delinquent gedrag van het kind, maar het gedrag van het kind kan ook van invloed zijn op het opvoedingsgedrag van en de relatie met de ouders. Zo is het denkbaar dat delinquent gedrag van meisjes tot gevolg heeft dat de opvoeding ernstig verstoord raakt en het delinquentie gedrag als reactie daarop toeneemt. Onderzoek waarin een bidirectionele relatie tussen opvoeder- en kindgedrag is aangetoond, levert bewijs voor deze hypothese (Hipwell et al., 2007; Huh et al., 2006). Het blijkt voorts dat meisjes die agressief en antisociaal gedrag vertonen veelal worden afgewezen door ouders, leerkrachten en leeftijdgenoten, wat hoogstwaarschijnlijk voortvloeit uit de bestaande stereotypering dat meisjes 'zo niet zijn of doen'. Deze afwijzing vergroot het risico op escalatie van delinquent gedrag bij meisjes, in vergelijking met jongens, in sterkere mate omdat zij meer gericht zijn op interpersoonlijke relaties (Chapple et al., 2005; Gabriel & Gardner, 1999; Gilligan, 1982; Maccoby, 1990).

De bovenstaande resultaten zijn van belang voor het debat dat onderzoekers sinds de jaren zeventig van de vorige eeuw voeren over de vraag of theorieën die delinquent gedrag trachten te verklaren van toepassing zijn op zowel jongensdelinquentie als op meisjesdelinquentie (zie bijv. Daigle et al., 2007). Klassieke criminologische theorieën zijn vrijwel altijd gebaseerd op kennis over de oorzaken van criminaliteit door jongens en mannen. Sommige onderzoekers pleiten voor seks-specifieke theorieën voor het verklaren van delinquent gedrag (bijv. Chesney-Lind, 2006; Hagan, 1999). De bevindingen van verschillende onderzoekers laten zien dat gezinsfactoren een rol spelen in de ontwikkeling van delinquent gedrag bij zowel jongens als meisjes, maar dat er tot op heden onvoldoende aanwijzingen bestaan dat gezinsfactoren het verschil in delinquent gedrag tussen jongens en meisjes kunnen verklaren. Wel blijkt dat andere (opvoedings)factoren een rol spelen bij de ontwikkeling van delinquent gedrag van meisjes, in vergelijking tot jongens, en mogelijk andere mechanismen een rol spelen, zoals verhoogde sensitiviteit voor afwijzing, vroege biologische rijping, en de invloed van deviante, veelal mannelijke leeftijdgenoten. Dit zou pleiten voor een seksespecifieke theorie (zie ook Kroneman et al., 2009).

Klinische implicaties van deze bevindingen zijn allereerst dat het gezin een belangrijk aanknopingspunt kan zijn bij het voorkomen van (verergering in) delinquent gedrag. Investeren en interveniëren in de ouder-kindrelatie en het vergroten van opvoedvaardigheden van ouders zijn belangrijke doelen in de begeleiding en/of behandeling van delinquentie meisjes. Wetenschappelijk onderzoek laat zien dat meisjes die opgroeien in een weinig liefdevolle, pedagogisch zwakke thuissituatie een verhoogd risico lopen. Daarnaast blijkt dat met name moeders een belangrijke rol spelen in de ontwikkeling van delinquent gedrag bij meisjes. Er worden

immers sterkere verbanden gevonden tussen enerzijds ouderlijke ondersteuning en de kwaliteit van de gehechtheid, en anderzijds delinquent gedrag wanneer ouder en kind van hetzelfde geslacht zijn. Daarom is het van belang dat interventies voor delinquente meisjes zich richten op de moeder, terwijl interventies voor delinquente jongens zich zouden moeten richten op vaders. Preventieprogramma's gericht op het verbeteren van de pedagogische en affectieve vaardigheden van de ouders kunnen mogelijk deze ontwikkeling kenteren. Onderzoek laat zien dat een gedeelte van de meisjes met delinquent gedrag geen hulp of te laat hulp ontvangt (Hipwell & Loeber, 2006). Het blijkt dat de transitie van de kindertijd naar de adolescentie een cruciale periode is wanneer het gaat om het tegengaan van (de verergering van) delinquent gedrag, omdat deze periode gekenmerkt wordt door enerzijds een toename in delinquent gedrag bij meisjes en anderzijds veranderende gezinsrelaties en opvoedingsbehoeften. Idealiter zouden interventies daarom in deze periode moeten plaatsvinden.

Bij de besproken studies dient echter opgemerkt te worden dat het dikwijls gaat om wat adolescenten ervaren/rapporteren en dat in mindere mate gebruik wordt gemaakt van observatie van opvoedingsvaardigheden en ouder-kindrelaties. Observatieve studies van opvoedgedrag zijn echter zeldzaam bij adolescenten. Daarnaast is het merendeel van dit onderzoek (vooral nog) crossectioneel van aard en kunnen derhalve geen uitspraken over de richting van het verband tussen de kwaliteit van de opvoeding en ouder-kindrelaties en delinquentie worden gedaan. Omdat het overgrote deel van de huidige interventies voor delinquente jongeren gebaseerd is op de kennis over delinquentie bij jongens, is verder onderzoek van belang om meer inzicht te krijgen in de mechanismen die een rol spelen bij de ontwikkeling van delinquent gedrag bij meisjes en behandelprogramma's vervolgens daarop aan te passen (Hipwell & Loeber, 2006).

Vragen

1. Bestaan er sekseverschillen in de kwaliteit van gehechtheidsrelaties tussen ouder en kind (attachment)? Licht het antwoord toe.
2. Welke sekseverschillen bestaan er in de manier waarop ouders opvoeden en hoe is deze genderspecifieke opvoeding gerelateerd aan delinquent gedrag?

Literatuur

- Alarid, L.F., Burton, V.S., Jr. & Cullen, F.T. (2000). Gender and crime among felony offenders: Assessing the generality of social control and differential association theories. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 37(2), 171-199.
- As, N.M.C. van (1999). *Family functioning and child behavior problems*. Nijmegen: KUN (dissertatie).

- Bakermans-Kranenburg, M.J. & IJzendoorn, M.H. van (2009). No reliable gender differences in attachment across the life span. *Behavioral and Brain Sciences*, 32, 247-248.
- Beaver, K.M. & Wright, J.P. (2007). A child effects explanation for the association between family risk and involvement in an antisocial lifestyle. *Journal of Adolescent Research*, 22(6), 640-664.
- Belsky, J. (1984). The determinants of parenting: A process model. *Child Development*, 55, 83-96.
- Bowlby, J. (1944). Forty-four juvenile thieves: Their characters and home life. *International Journal of Psycho-Analysis*, 25, 107-127.
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and Loss* (Vol. 1). New York: Basic Books.
- Bronfenbrenner, U. (1986). Ecology of the family as a context for human development: Research perspectives. *Developmental Psychology*, 22, 723-742.
- Buehler, C. (2006). Parents and peers in relation to early adolescent problem behavior. *Journal of Marriage and Family*, 68, 109-124.
- Caspi, A. & Moffitt, T.E. (1991). Individual differences are accentuated during periods of social change: The sample case of girls at puberty. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61, 157-168.
- Chamberlain, P. & Reid, J.B. (1994). Differences in risk factors and adjustment for male and female delinquents in treatment foster care. *Journal of Child and Family Studies*, 3(1), 23-39.
- Chapple, C.L., McQuillan, J.A. & Berdahl, T.A. (2005). Gender, social bonds, and delinquency: A comparison of boys' and girls' models. *Social Science Research*, 34(2), 357-383.
- Chodorow, N. (1978). *The reproduction of mothering*. Berkeley: University of California Press.
- Coatsworth, J.D., Pantin, H., McBride, C., Briones, E., Kurtines, W. & Szapocznik, J. (2000). Ecodevelopmental correlates of behavior problems in young Hispanic females. *Applied Developmental Science*, 6, 126-143.
- Combs-Ronto, L.A., Olson, S.L., Lunkenheimer, E.S. & Sameroff, A.J. (2009). Interactions between maternal parenting and children's early disruptive behavior: Bidirectional associations across the transition from preschool to school entry. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 37(8), 1151-1163.
- Crick, N.R. & Zahn-Waxler, C. (2003). The development of psychopathology in females and males: Current progress and future challenges. *Development and Psychopathology*, 15, 719-742.
- Deković, M. (1999). *Opvoedingsproblemen in de (pre)adolescentie: Implicatie voor onderzoek en hulpverlening*. Amsterdam: Vossiuspers AUP.
- Deković, M., Janssens, J.M.A.M. & As, N.M.C. van (2001). Gezinsfactoren en het gebruik van ernstig geweld. In R. Loeber, N. W. Slot & J. A. Sergeant (Eds.), *Ernstige en gewelddadige jeugd delinquentie* (p. 225-244). Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Del Giudice, M. (2008). Sex-biased ratio of avoidant/ambivalent attachment in middle childhood. *British Journal of Developmental Psychology*, 26, 369-379.
- Del Giudice, M. (2009). Sex, attachment, and the development of reproductive strategies. *Behavioral and Brain Sciences*, 32, 1-67.

- Dworkin, J.B. & Larson, R. (2001). Age trends in the experience of family discord in single-mother families across adolescence. *Journal of Adolescence*, 24, 529-534.
- Eddy, J.M., Leve, L.D. & Fagot, B.I. (2001). Coercive family processes: A replication and extension of Patterson's Coercion Model. *Aggressive Behavior*, 27(1), 14-25.
- Ehrensaft, M. (2005). Interpersonal relationships and sex differences in the development of conduct problems. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 8(1), 39-63.
- Farrington, D.P., Jolliffe, D., Loeber, R., Stouthamer-Loeber, M. & Kalb, L.M. (2001). The concentration of offenders in families, and family criminality in the prediction of boys' delinquency. *Journal of Adolescence*, 24(5), 579-596.
- Gabriel, S. & Gardner, W.L. (1999). Are there 'his' and 'hers' types of interdependence? The implications of gender differences in collective versus relational interdependence for affect, behavior, and cognition. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77, 642-655.
- Ge, X., Conger, R.D., Cadoret, R.J., Neiderhiser, J.M., Yates, W., Troughton, E. & Stewart, M.A. (1996). The developmental interface between nature and nurture: A mutual influence model of child antisocial behavior and parent behaviors. *Developmental Psychology*, 32, 574-589.
- Gesac, V. & Schwalbe, M.L. (1986). Parental behavior and adolescent self-esteem. *Journal of Marriage and the Family*, 48, 37-46.
- Gilligan, C. (1982). *In a different voice*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Giordano, P.C. & Cernkovich, S.A. (1997). Gender and antisocial behavior. In: D.M. Stoff, J. Breiling & J. D. Maser (Eds.), *Handbook of antisocial behavior* (p. 496-510). New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Giordano, P.C., Cernkovich, S.A. & Pugh, M.D. (1986). Friendships and delinquency. *American Journal of Sociology*, 91, 1170-1202.
- Hayslett-McCall, K.L. & Bernard, T.J. (2002). Attachment, masculinity, and self-control: A theory of male crime rates. *Theoretical Criminology*, 6(1), 5-33.
- Hawkins, J.D., Herrenkohl, T., Farrington, D.P., Brewer, D., Catalano, R.F., Harachi, T.W. (1998). A review of predictors of youth violence. In R. Loeber & D. Farrington (red.), *Serious and violent juvenile offenders* (p. 106-146). Thousand Oaks: Sage.
- Heimer, K. (1996). Gender, interaction, and delinquency: Testing a theory of differential social control. [Peer Reviewed]. *Social Psychology Quarterly*, 59(1), 39-61.
- Henggeler, S., Edwards, J. & Borduin, C. (1987). The family relations of female juvenile delinquents. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 15, 199-209.
- Hipwell, A.E., Keenan, K., Kasza, K., Loeber, R., Stouthamer-Loeber, M. & Bean, T. (2007). Reciprocal influences between girls' behavioral and emotional problems and parental punishment and warmth: A six year prospective analysis. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 36, 663-675.
- Hipwell, A.E. & Loeber, R. (2006). Do we know which interventions are effective for disruptive and delinquent girls? *Clinical Child and Family Psychology Review*, 9(3-4), 221-255.
- Hirschi, T. (1969). *Causes of delinquency*. Berkeley: University of California Press.

- Hoeve, M., Dubas, J.S., Eichelsheim, V.I., Laan, P.H. van der, Smeenk, W.H. & Gerris, J.R.M. (2009a). The relationship between parenting and delinquency: A meta-analysis. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 37(6), 749-775.
- Hoeve, M., Stams, G.J.J.M., Dubas, J.S., Gerris, J.R.M. & Laan, P.H. van der (2011). A meta-analysis of attachment to parents and delinquency. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 40(5), 771-785.
- Hoeve, M., Laan, P.H. van der, Gerris, J.R.M. & Dubas, J.S. (2009b). Sekseverschillen in het verband tussen opvoedingsstijlen en delinquentie. *Kind en Adolescent*, 30(2), 122-136.
- Holmbeck, G.N. & Hill, J.P. (1991). Conflictive engagement, positive affect, and menarche in families with seventh-grade girls. *Child Development*, 62, 1030-1048.
- Huh, D., Tristan, J., Wade, E. & Stice, E. (2006). Does problem behavior elicit poor parenting? A prospective study of adolescent girls. *Journal of Adolescent Research*, 21, 185-204.
- Jackson, C. & Foshee, V.A. (1998). Violence-related behaviors of adolescents: Relations with responsive and demanding parenting. *Journal of Adolescent Research*, 13, 343-359.
- Jaffee, S.R., Moffitt, T.E., Caspi, A. & Taylor, A. (2003). Life with (or without) father: The benefits of living with two biological parents depend on the father's antisocial behavior. *Child Development*, 74(1), 109-126.
- Keenan, K. & Shaw, D. (1997). Developmental and social influences on young girls' early problem behavior. *Psychological Bulletin*, 121, 95-113.
- Keijsers, L., Frijns, T., Branje, S.J. & Meeus, W. (2009). Developmental links of adolescent disclosure, parental solicitation, and control with delinquency: Moderation by parental support. *Developmental Psychology*, 45(5), 1314-1327.
- Kroneman, L.M., Hipwell, A.E., Loeber, R., Koot, H.M. & Pardini, D.A. (2011). Contextual risk factors as predictors of disruptive behavior disorder trajectories in girls: The moderating effect of callous-unemotional features. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 52(2), 167-175.
- Kroneman, L.M., Loeber, R., Hipwell, A.E. & Koot, H.M. (2009). Girls' disruptive behavior and its relationship to family functioning: A review. *Journal of Child and Family Studies*, 18(3), 259-273.
- Kruttschnitt, C. & Giordano, P. (2009). Family influences on girls' delinquency. In: M.A. Zahn (Ed.), *The delinquent girl*. Philadelphia, USA: Temple University Press.
- Laible, D.J. & Carlo, G. (2004). The differential relations of maternal and paternal support and control to adolescent social competence, self-worth, and sympathy. *Journal of Adolescent Research*, 19(6), 759-782.
- Laird, R.D., Pettit, G.S., Bates, J.E. & Dodge, K.A. (2003). Parents' monitoring-relevant knowledge and adolescents' delinquent behavior: Evidence of correlated developmental changes and reciprocal influences. *Child Development*, 74, 752-768.
- Lee, V.E., Burkam, D.T., Zimiles, H. & Ladewski, B. (1994). Family-structure and its effect on behavioural and emotional problems in young adolescents. *Journal of Research on Adolescence*, 4, 405-437.

- Leve, L.D., Chamberlain, P. & Reid, J.B. (2005). Intervention outcomes for girls referred from juvenile justice: Effects on delinquency. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 73(6), 1181-1185.
- Lundahl, B.W., Tollefson, D., Risser, H. & Lovejoy, M.C. (2008). A meta-analysis of father involvement in parent training. *Research on Social Work Practice*, 18(2), 97-106.
- Lytton, H. & Romney, D.M. (1991). Parents' differential socialization of boys and girls: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 109, 267-296.
- Maccoby, E.E. (1990). Gender and relationships: A developmental account. *American Psychologist*, 45, 513-520.
- Margolin, G. & Gordis, E.B. (2000). The effects of family and community violence on children. *Annual Review of Psychology*, 51, 445-479.
- McGue, M., Elkins, I., Walden, B. & Iacono, W.G. (2005). Perceptions of the parent-adolescent relationship: A longitudinal investigation. *Developmental Psychology*, 41, 971-984.
- McKinney, C. & Renk, K. (2008). Differential Parenting Between Mothers and Fathers. *Journal of Family Issues*, 29(6), 806-827.
- Moffitt, T.E., Caspi, A., Rutter, M. & Silva, P.A. (2001). *Sex differences in antisocial behaviour: Conduct disorder, delinquency, and violence in the Dunedin longitudinal study*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Nye, F.I. (1958). *Family relationships and delinquent behavior*. New York: Wiley.
- O'Connor, T.G., Deater-Deckard, K., Fulker, D., Rutter, M. & Plomin, R. (1998). Genotype-environment correlations in late childhood and early adolescence: Antisocial behavioral problems and coercive parenting. *Developmental Psychology*, 34, 970-981.
- Özbay, Ö. & Özcan, Y.Z. (2008). A test of Hirschi's Social Bonding Theory: A comparison of male and female delinquency International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, 52(2), 134-157.
- Patrick, M.R., Snyder, J., Schrepferman, L.M. & Snyder, J. (2005). The joint contribution of early parental warmth, communication and tracking, and early child conduct problems on monitoring in late childhood. *Child Development*, 76, 999-1014.
- Pettit, G.S., Laird, R.D., Dodge, K.A., Bates, J.E. & Criss, M.M. (2001). Antecedents and behavior-problem outcomes of parental monitoring and psychological control in early adolescence. *Child Development*, 72, 583-598.
- Pittman, L.D. & Chase-Lansdale, P.L. (2001). African American adolescent girls in impoverished communities: Parenting style and adolescent outcomes. *Journal of Research on Adolescence*, 11, 199-224.
- Prinz, P., Onghena, P., Hellinckx, W., Grietens, H., Ghesquière, P. & Colpin, H. (2003). The additive and interactive effects of parenting and children's personality on externalising behaviour. *European Journal of Personality*, 17, 95-117.
- Prinz, P., Stams, G.J.J.M. & Hovee, M. (2008). Family processes and parent and child personality. In R. Loeber, N.W. Slot, P.H. van der Laan & M. Hovee (Eds.), *Tomorrow's criminals: The development of child delinquency and effective interventions* (p. 91-102). Hampshire: Ashgate Publishing Ltd.
- Rothbaum, F. & Weisz, J.R. (1994). Parental caregiving and child externalizing behavior in nonclinical samples: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 116, 55-74.

- Sagrestano, L.M., McCormick, S.H., Paikoff, R.L. & Holmbeck, G.N. (1999). Pubertal development and parent-child conflict in low-income, urban, African American adolescents. *Journal of Research on Adolescence*, 9, 85-107.
- Smith, H. & Thomas, S. (2000). Violent and non-violent girls: Contrasting perceptions of anger experiences, school, and relationships. *Issues in Mental Health Nursing*, 21, 547-575.
- Snyder, J. & Huntley, D. (1990). Troubled families and troubled youth. The development of antisocial behavior and depression in children. In P.E. Leone (red.), *Understanding troubled and troubling youth* (p. 194-225). Newbury park, CA: Sage Publications.
- Stams, G.J.J.M., Juffer, F. & IJzendoorn, M.H. van (2002). Maternal sensitivity, infant attachment, and temperament in early childhood predict adjustment in middle childhood: The case of adopted children and their biologically unrelated parents. *Developmental Psychology*, 38, 806-821.
- Stattin, H. & Kerr, M. (2000). Parental monitoring: A reinterpretation. *Child Development*, 71, 1072-1085.
- Vandewater, E.A. & Lansford, J.E. (2005). A family process model of problem behaviors in adolescents. *Journal of Marriage and Family*, 67, 100-109.
- Widom, C. (1978). Towards an understanding of female criminality. In: B.A. Mahler (Ed.), *Progress in experimental personality research* (p. 245-308). New York: Academic Press.
- Wolff, M.S. de & IJzendoorn, M.H. van (1997). Sensitivity and attachment: A meta-analysis on parental antecedents of infant attachment. *Child Development*, 68(4), 571-591.
- Youniss, J. & Smollar, J. (1985). *Adolescent relations with mothers, fathers, and friends*. Chicago: University of Chicago Press.
- Zahn-Waxler, C. & Polanichka, N. (2004). All things interpersonal. Socialization and female aggression. In: M. Putallaz & K.L. Bierman (Eds.), *Aggression, antisocial behavior, and violence among girls: A developmental perspective* (p. 48-68). New York: The Guilford Press.